

I. TANULSÁGOKKAL TELI ÚTON

Néptanító voltam

A Kiskunfélegyházi Állami Tanítóképző Intézetben 1932-ben szereztem meg a népiskolai tanítói oklevelem. Fejlődésem gyökerei ott keresendők. Az alapműveltségemet az intézet tiszteletreméltó tanáraitól kaptam. A szakmai műveltségen kívül útravalóul kaptuk: a tanító a nemzet napszámosa, s az ő munkájától függ a magyarság sorsa. Tagja voltam egy haladó szellemű kis diákcsoportnak. Nagyon sokat formált rajtam a diákéletünk kovásza, szellemi vezére: Békés István és a köréje csoportosult iskolatársaim (Darvas József, Székely Béla, Seres József és Béla, Szénásy Gyula stb.). Kezembe adták Szabó Dezső: Az elsodort falu-ját és a Nyugat olvasójává lettem. Hamarosan én is a falukutató népi írók olvasótáborába tartoztam. Kitérő rajztanárunk volt: Vízhányó Károly. Rajztudásomnak, a művészet iránti szeretetemnek később jó hasznát vettem. Komolyan hiszem, hogy az életem egészen másként alakul, ha történetesen egy másik képzőben szereztem meg a tanítói oklevelem.

Friss tanítói oklevéllel a kezemben állástalanságra ítéltettem. Hiába voltam Darvas József mögött az osztályunk második legjobb tanulója, hiába voltam hadiárva, hiába voltunk nagyon szegények, semmiféle munka sem jutott részemre. Az útépítésnél kötőrőnek sem kellettem, a Községházán még ingyen sem dolgozhattam. 1932-től 1936-ig állástalanul vergődtem. Rettenetes volt.

Végre, 1936 őszén kineveztek Orosháza legtávolabb fekvő tanyai iskolájához, a Gyulai úti osztatlan népiskolához tanítónak. A világ legboldogabb embere voltam. Éveken keresztül minden órára becsületesen készülve szakmailag megálltam a helyemet. A kedves tanyai iskolámban egyszer a fatüzelésű kályha elromlott, és széntüzelésűt kaptam helyette. A csere után egy üres fülke tátongott a falban. Rájöttem arra, ha polcokkal látom el, s egy üvegajtót teszek rá, egy takaros üvegszekrényvel lesz iskolám gazdagabb. El is készült, én pedig magyar motívumokat pingáltam rá. Akkoriban a Néptanítók Lapja „A mi iskolánk — a mi várunk” című cikkének hatása alatt álltam. Elhatároztam, hogy a szekrénybe a tanulók és a szülők segítségével népművészeti és néprajzi tárgyakat gyűjtetek. Így született meg a

mi kis iskolai gyűjteményünk. Mint a magyar népi kultúra megszállottja, iskolámban csak magyar népi motívumokat rajzoltunk, csak Bartók és Kodály által gyűjtött népdalokat énekeltünk, s a lányok csak magyar népi motívumokat hímeztek. A gyerekeknek csak népmesét meséltem. Az osztatlan iskolában egy tanító tanította az összes tanulókat, mégpedig 5 csoportban. Az iskolában 40—50 növendékem volt. Miután közvetlenül csak egy-két csoporttal foglalkozhattam, a másik három csoportnak munkát kellett adnom. A csendes foglalkozás kiaknázása érdekében saját szakállamra bevezettem a „Mindenes füzet”-et. Sehol a világon nem használták. Ez egy vastag, finomabb papírú kockás füzet volt. Iskolánkat a világ közepének képzelve, fokozatosan, közösen felfedeztük a körülöttünk lévő világot. Ennek a kutatómunkának vázlatai is ide kerültek. A gyerekek a táblán lévő vázlatokat is abba másolták, de ebbe fogalmaztak is. Megtanítottam őket arra is, hogy azt, amit tőlem hallanak, le is tudják rajzolni. Csendes foglalkozásul sokszor rajzfeladatokat adtam nekik. De a papírhajtogatásokat is e kedves füzetükbe ragasztották bele. Szóval, igazán mindenes füzet volt.

1941-ben ismét léptem egyet előre: jó munkám jutalmául a falunkszéli Pesti úti iskolába kerültem. A tanítási módszerem a közel 5 évig tartó tanyai tanításkodásom alatt teljesen kialakult, ezt fejlesztettem itt tovább. Ott is egy kis iskolai múzeumot hoztunk létre. Szintén bevezettem a „Mindenes füzet” használatát. Itt is minden tanuló kezén egy kis remekmű kerekedett ki. Az órák közti szünetekben pedig a fiúk lovaztak, s a lányok népi játékokat játszottak. A Pesti úti iskolában tanítva az egész Orosháza tanuló ifjúságát beszerveztem babonák és népi játékok gyűjtésére.

Az 1940-es években Mády Zoltán budapesti gimnáziumi tanár — a gróf Teleki Pál által szervezett Táj- és Népkutató Intézet egyik vezetője — egy ideig az orosházi gimnáziumban tanított, mert a felesége orosházi születésű volt. A nagycsaládú tanár itt könnyebben vészelte át az akkori nehéz időket. Történetesen két lányát tanítottam. Egyszer kezébe akadt lányainak „Mindenes füzeté”. Megkérdezte tőlem, tudom-e, hogy teljesen táj- és népkutató szellemben tanítok. Most hallom ezt a szót először — mondtam.

Megmutatta Végh József: „Táj- és népkutatás a középiskolában” című könyvét. Mády Zoltán megkért arra, hogy én meg azt írjam meg, hogyan kell a népiskolában táj- és népkutató szellemben tanítani. Azonban a hamarosan kitört II. világháború megakadályozott abban, hogy tervünk valóra váljon. — 1942 vagy 1943 tavaszán elmondta nekem a Tanár Úr, hogy a nyáron Ugocsa megyében a Táj- és Népkutató Intézet gyűjtői 3 hetes gyűjtést végeznek, szívesen vennék, ha arra én is elmennék. Nekem tetszett a gondolat, mert kezdtem mind komolyabban foglalkozni néprajzi gyűjtéssel. Érelődött bennem az az elhatározás, hogy a szeretett tanítói pályámat elhagyom, és életemet a néprajzi kutatásnak, a múzeumügy szolgálatának szentelem.

1942 vagy 1943 nyarán az Ugocsa megyei Nagyszőlősen a Táj- és Népkutató Intézet 20—25 gyűjtőjével egyhetes tanfolyamon vettem részt. K.

Kovács Péter, a Néprajzi Múzeum muzeológusa és Mády Zoltán tanár voltak az előadóink. Nagyon jól előkészítettek bennünket a kéthetes gyűjtőmunkára. Néprajzos szaktudásom gyarapodott, szemléletem finomodott. A néprajzi kutatás mellett a magyarság életerejének felmérése is feladatunk volt. Ugocsa megye nagyon jó kutatási terület volt ebből a szempontból is. Egy hét alatt jóbarátságot kötöttünk egymással. Az elkövetkező két hétben a megye falvaiban gyűjtöttünk. A társam Ördögh László rajztanárjelölt volt. Szőlősgyulán és a románajkú Hömlöcön gyűjtöttünk. Társam inkább népművészeti tárgyakat rajzolt, én pedig néprajzi kutatást végeztem. Részt vettünk a falu életében, egy szerény mulatságon is jelen voltunk. Két hét elteltével Nagyszőlősen, a főispán jelenlétében beszámoltunk gyűjtésünkről, munkánkról. A beszámolókat hallgatva feltétlenül eredményesnek tartottuk tanfolyamunkat és gyűjtőutunkat. Mindkettőnk gyűjtése bekerült a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárába. A gyűjtőtábor befejezése után néhányan megjutalmazták magunkat azzal, hogy Nagyszőlősről kiutaztunk Huszton, Ungváron, Munkácson keresztül az országhatárra: Kőrösmezőre. Néhány napot szerettünk volna ott tölteni, de a háborús helyzet olyan volt, hogy Erdélyen keresztül inkább siettünk haza.

Összefoglalva: A pályafutásom alakulására döntő hatással volt az Ugocsa megyei kutatótábor. Megerősített engem abban az elhatározásban, hogy elhagyva pedagóguspályámat, egy iskolai gyűjteményből szülővárosunknak egy nyilvánosjogú múzeumot szervezzek. Így is történt. Orosháza városa 1945-ben bízott meg az Orosházi Városi Múzeum vezetésével. 1950-ig mint tanári beosztásban működő tanító másodállásban vezettem a múzeumot. Még abban az évben főhivatású muzeológus lettem, azután pedig rövidesen a múzeumokat államosították. Így lettem az orosházi Állami Szántó Kovács Múzeum igazgatója.

1. Akik irányt szabtak

a) Tudományos életünk jelesei

Amikor megismerkedtem az Orosháza melletti Vásárhelyi-pusztával, nem tudtam megállni, hogy ne közöljem tapasztalataimat az Eötvös Loránd Tudományegyetem Néprajzi Tanszékével. Lelkesen ecseteltem, hogy a Pusztán még elevenen élnek a hagyományos földművelés emlékei, sőt a szíken száraz esztendőkből még levágják a rövidszalmájú árpát és lóval elrúgadják. Ezzel bizonyosan nagy port verhettem fel, mert megbíztak azzal, hogy a takarást és a nyomtatást egy kisgazdaságban szervezzem meg. Mindez az 1952. év nyarán meg is történt a kardoskúti Kérdő-tanyán. Ott ismerkedtem meg igazán a magyar néprajztudomány nagyjaival: Keszi Kovács László tanárral, Tálasi István tanszékvezető egyetemi tanárral és Balassa Ivánnal, a Néprajzi Múzeum főigazgatójával.